

چالش‌های معلمی
در دنیای
صفر و یک‌ها

ویکی‌پدیا

حسین غفاری*

زمانه عوض شده است. نه دیگر بچه‌ها آن بچه‌های قدیم‌اند، نه مدرسه فقط محدود به دیوارهای سنتی‌اش مانده است. حالا رسانه‌ها رقیب جدی مدرسه برای تعلیم و تربیت بچه‌ها شده‌اند. بچه‌ها از ما معلم‌ها انتظار دارند همپایشان در «دنیای صفر و یک‌ها» بدویم و دستشان را بگیریم. در نوبت‌های قبل، به دو چالش «محرمانگی داده‌ها در وب» و «آمیختگی علم و شبه‌علم در رسانه‌های اجتماعی» پرداختیم و پیشنهادهایی برای مواجهه هوشمندانه معلمان با این چالش‌ها ارائه دادیم. برای چالش سوم آماده‌اید؟

سؤالات امتحانی، از هر طریقی خود را به «وب» می‌رسانند. «وب» هم که «... دریایی کرانه ناپدید/ کی توان کردن شنا ای هوشمند؟!»^۱

پس برای به دست آوردن پاسخ درست، باید به اندازه لازم و کافی هوشمند بود. اما اگر شما هم مثل بچه‌ها سؤالاتتان را از «گوگل» می‌پرسید، می‌دانید که معمولاً این جست‌وجوگر مهربان، اولین و اصلی‌ترین پاسخ‌ها را از «ویکی‌پدیا» (fa.wikipedia.org) به شما عرضه می‌کند، فرقی ندارد که درباره یک شاعر بلندآوازه سؤال کرده باشید یا یک حشره آبی یا نبرد تاریخی یا دارویی شفابخش. معمولاً «دانش‌نامه آزاد ویکی‌پدیا» حاضر جواب‌ترین پاسخ‌گوی شما در «وب» است. اما واقعا چقدر می‌توان به این علامه همه‌چیزدان دنیای سائیری اعتماد کرد؟

به‌عنوان معلم باید بدانیم و به بچه‌ها نیز بیاموزیم که «ویکی‌پدیا» و تمامی ویکی‌های وابسته‌اش (مثل ویکی‌واژه، ویکی‌کتاب، ویکی‌سفر، ویکی‌گفتاورد، ویکی‌نبشته، ویکی‌انبار، ویکی‌داده و ...) با دانش‌نامه‌ها و کتاب‌های مرجع موجود در کتابخانه‌ها تفاوت‌هایی جدی دارند، مطابق ادعای خود «ویکی‌پدیا»^۲:

چالش سوم: جست‌وجوی دانش، از ثریا تا وب ویکی‌پدیا دقیقاً به چه دردی می‌خورد؟

مدت کوتاهی پیش از آنکه «وب» همه ساحت‌های زندگی ما را در بر گیرد، یعنی چیزی کمتر از بیست سال پیش، کتابخانه‌های عمومی و تخصصی، بایگانی‌های محلی و ملی، اسناد یا صندوقچه‌های شخصی دانشمندان و استادان، تنها محل انباشت و نگهداری دانش بشر به حساب می‌آمدند و راه مطمئن برای فهمیدن معنای یک لغت ناآشنا، آشنایی با یک شهر دور، شناخت رموز یک پدیده فیزیکی، حل مسئله‌ای فقهی، رفع ابهام از معمایی فلسفی و ... مراجعه به لغت‌نامه‌ها، دانش‌نامه‌ها، سیره‌نامه‌ها و امثال آن بود.

حالا کمتر باور کردنی است که بیست سال پیش برای انجام یک پژوهش دانش‌آموزی، گاهی به سفری درون‌شهری تا کتابخانه مرکز شهر نیاز بود! بعد از به دست آوردن کتاب مرجع هم، باید آن را یک بار از ابتدا تا انتها، یک بار از انتها تا ابتدا و گاهی از وسط به ابتدا و انتها تورق می‌کردی تا مدخل مدنظر را بیابی و تازه مطالعه را شروع کنی.

امروز دیگر دانش‌آموزان برای حل مسائل شخصی‌شان، رفع مشکلات درسی، انجام پژوهش‌های کلاسی یا حتی پاسخ به

* معلم سواد رسانه‌ای، منطقه ۳ تهران

و نیز به خاطر «ترجیح اجماع بر اعتبار» در سبک ویرایش مقالات، نقد شده است. ماجراهای معروف^۱ بسیاری در این سال‌ها ناشی از اعتماد چشم‌بسته به محتوای دستکاری‌شده ویکی‌پدیا بر سر زبان‌ها افتاده‌اند که تأمل در آن‌ها ما را به این نتیجه می‌رساند که در استفاده از ویکی‌پدیا رعایت جانب احتیاط، شرط عقل است.

به‌عنوان معلم باید بدانیم و به بچه‌ها نیز بیاموزیم که شاید ویکی‌پدیا به‌عنوان «اولین منبع» به ما کمک کند به کلیات جواب مورد نیازمان دست پیدا کنیم، اما نباید روی آن به‌عنوان «آخرین منبع» تکیه کنیم. همواره باید یافته‌های ویکی‌پدیا را با مراجع معتبر دیگر بسنجیم. اگر در این روزگار، توسعه وب به کاهش زمان دسترسی به منابع علمی منجر شده است، زمان صرفه‌جویی شده را باید به اعتبارسنجی منابع الکترونیکی اختصاص بدهیم و فراموش نکنیم که فعالیت علمی همیشه به دقت و پشتکار فراوان نیاز داشته دارد.

پی‌نوشت‌ها

۱. اشاره به بیتی از رباعه بنت کعب: «عشق» دریایی کرانه ناپدید
2. <https://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%88%DB%8C%DA%A9%DB%8C>
۳. جالب است بدانید بیشتر مشارکت‌های انجام شده در نگارش و ویرایش «ویکی‌پدیای فارسی» توسط کاربران ساکن در اروپا و آمریکای شمالی انجام شده است و سهم کاربران آن از ایران ۴۵ درصد است!
۴. ماجرای دستکاری «امیر دولاب» در ویکی‌پدیا و اشتباه گزارشگر فوتبال تلویزیون از خنده‌دارترین آن‌هاست.

«ویکی معمولاً به انواعی از وبگاه‌ها گفته می‌شود که به تمام بازدیدکنندگان (حتی گاهی بدون ثبت‌نام) اجازه ویرایش، افزودن یا حذف مطالب را می‌دهد. ویکی توسط نویسنده‌های حرفه‌ای نوشته نمی‌شود، بلکه برای بازدیدکنندگان معمولی طراحی شده است. همچنین، پایه تغییرات در فضای ویکی بر همکاری مبتنی است؛ یعنی هر چقدر همکاری کاربران در ویرایش یک صفحه بیشتر باشد، آن صفحه پُر تغییرتر و [احتمالاً] کامل‌تر می‌شود.»

این فرایند با آنچه ما از روش تدوین دانش‌نامه‌های مرسوم سراغ داریم، بسیار متفاوت است. یعنی به‌جای اینکه چند کارشناس امین در روندی تحت کنترل و با روش علمی، در محیطی بسته به جمع‌آوری و ارزیابی مطالب بپردازند، کار جمع‌آوری و ارزیابی محتوا در محیط وب به عموم کاربران سپرده شده است. برای مثال، بیش از ششصد هزار مدخل ویکی‌پدیا به زبان فارسی، همگی توسط بیش از هفتصد و هفتاد هزار کاربر در مدت زمانی حدود پانزده سال (از سال ۱۳۸۲ تا امروز) ایجاد و ویرایش شده‌اند و این روند هر ماه با مشارکت بیش از دو هزار کاربر، به حداقل ده‌ها هزار ویرایش منجر می‌شود. همین پویایی و نبود تمرکز در فرایند جمع‌آوری و انتشار محتوا که اصلی‌ترین مزیت ویکی‌پدیاست، به شکل‌گیری انتقادات جدی به این دانش‌نامه آزاد جهانی منجر شده است. منتقدان درستی و اعتبار ویکی‌پدیا را به خاطر «آزادی ویرایش» زیر سؤال برده‌اند. همچنین، ویکی‌پدیا به خاطر «آسیب‌پذیری در برابر خرابکاری»، «کیفیت غیریکنواخت مقالات»، «سوگیری نظام‌مند»^۲ «بی‌ثباتی»